

**ЕТИЧКИ АСПЕКТИ ПРОШИРЕЊА РИМСКОГ
НАЧЕЛА *NASCITURUS PRO IAM NATO HABETUR*
QUOTIENS DE COMMODIS EIUS AGITUR У
САВРЕМЕНОМ МАКЕДОНСКОМ ПРАВУ**

Апстракт: Узимајући у обзир чињеницу да је аутор овог рада примарно заинтересован за правно наслеђе римског права, у првом делу истраживања фокус ће бити на детаљном објашњењу старо римског принципа. *D. 25,4,1,1 ...nasciturus iam pro nato habetur quotiens de comodis eius agitur...* и његове правне импликације.

У првом делу рада аутор посматра наведени принцип из неколико различитих углова, а у циљу да се докаже несумњив допринос старих Римљана у успостављању овог правила, и његова широка примена и данас у условима савременог права.

У другом делу рада, аутор настоји да позиционира овај принципа у савременом македонском праву (Закону о наслеђивању, чл.122). Полазећи од ове одредбе, аутор разматра идеју законодавца који одређује положај насцитуруса, обим његових права и евентуалну разлику у положају упоређујући са правилима римског права.

У завршном делу рада, аутор се бави могућим будућим решењима и посебно, етичким аспектима идеје о екстензивном тумачењу овог начела, нудећи сугестије које би сачувале морална и етичка начела.

Кључне речи: *nasciturus*, *postumus*, наслеђивање, римско право, савремено право, македонско право.

* email: e.kranlibajram@pf.ukim.edu.mk

1. Увод

Још у старом Риму, у архаичном периоду¹ (Бујуклић,2012:289), у одредбама *Lex XII tabularum* помиње се примитивни облик тестамент², што говори да је римско право, концепт тестаментарног наслеђивања развијало од својих најранијих почетака, уређујући ову проблематику још у првим изворима *ius scriptum*. Са даљим развојем, идеја о концепту наслеђивања³ (Николас,2009:223) има изузетно динамичан развој, због чега многи савременици истичу да су римски правни писци из овог периода „опседнути тестаментом” (Борковски, Плесис,2009:210). Наравно, ово се односи на случајеве наслеђивања у оквиру имућних чланова друштва, чији је интерес, поред стицања имовине наслеђивањем, био да осигурају имовину и након смрти оставиоца, тако што ће их оставилац још за живота унапред одредити за наследнике који ће бити продужетак породичне традиције⁴ (Crook, 1974:242).

Поред основног питања о вечној дилеми човека да ли је ли боље оставити тестамент или не, наведени извори римског права, на основу којих ће се изводити закључци у делу рада посвећен концепту римског наслеђивања уопште, темељно и недвосмислено указују и конкретизују претпоставке које је потребно испунити да би се наслеђивање реализовало, као и начине на основу којих се остваривало. У том смислу, изгледа да је једно од најзанимљивијих питања постојање зачетеног, али нерођеног детета које претендује на наследство. Као што ћемо видјети у наставку, стари Римљани се нису устручавали око тога да ли треба признати насљедна права *postumus*-а.

Избор теме за овај рад значајан је из више разлога. Прво, на основу овог рада можемо да добијемо нов, сублимирани увид о неким занимљивим решењима из области римског наследног права; друго, омогућује се прикупљање података о овом питању у позитивном праву као и у праву Републике Македоније; треће, долази се до одређених закључака о утицају римског права на позитивне наследне системе, и истовремено се нотирају други социоекономски услови који су утицали на начине управљања наслеђем током историјског развоја и четврто, на основу добијених резултата може се предвидети будући развој овог института у одређеној сфери, одређивањем детерминанти који утичу на смер тог развоја.

2. *De cuius, heres* и *hereditas* у римском праву

О примени правила о наслеђивању у римском праву, као и у савременом, било је речи само у случају смрти физичке особе, која је током свог живота била субјекат права, односно носилац права и обавеза (*capacitas iuridica*).

Одатле, термин "тестатор" означава умрлу особу, чија се права и обавезе, након смрти, преносе на њене наследнике. Назив који су Римљани користили за тестатора, *de cuius*⁵, као скраћеница од *de cuius successione agitur*, односи се на било коју особу након чије смрти се права и обавезе преносе на наследнике⁶.

Ко може да се појавити као тестатор, у римском праву било је условљено, пре свега, чињеницом дали је *de cuius* поседовао наследна права и обавезе, али истовремено и да ли је та особа била особа *sui iuris* или *alieni iuris*. У том смислу, *pater familias*, се најчешће појављивао у улози тестатора. Када су у питању случајеви тестаментарног наслеђивања, било је потребно да тестатор има *testamenti factio activa*, односно могућност да оставином располаже путем тестаментарног наслеђивања.

Наследник је, према римском праву, била особа која је заузимала место тестатора у погледу његових права и обавеза након његове смрти. Принцип универзалне сукцесије одређује наследника као особу која ће наследити сва наследна права и обавезе тестатора.^{7 8}

У улози наследника, према одредбама римског права, могло је да се нађе много шири круг особа, за разлику од тестатора, било да је особа *sui* или *alieni iuris*. Наслеђивање је било гарантовано чак и за *postumus*-а, зачетог али нерођеног у време очеве смрти, на основу правне фикције *nasciturus iam pro nato habetur*.

Да би ова фикција могла да се примени, требало је кумулативно да буду испуњена два услова: да се зачето дете роди живо и да се роди најмање десет месеци након смрти претпостављеног оца. Савремено право не само да у потпуности прихвата ово решење римског права, за зачету али нерођену децу, већ је у савременом праву много већа дилема: да ли омогућити наследна права деци која нису зачета али би могли бити након смрти оставитеља чији би наследници били. Ова дилема има дубоке моралне и етичке аспекте, па је из тог разлога неопходна посебна и детаљна анализа. Већина позитивних права омогућава наследна права у овим случајевима, али у тачно дефинисаном року, што се чини као најприхватљивије решење.

Последица фикције о *postumus*-у је правило *postumi agnatione testamentum rumpitur*, односно тестаментарно наследство ће бити поништено ако постоји *postumus*⁹.

⁹Dig.28.2.9 Paulus libro primo ad Sabinum pr. Si quis postumos, quos per aetatem aut valetudinem habere forte non potest, heredes instituit, superius testamentum rumpitur, quod natura magis in homine generandi et consuetudo spectanda est quam temporale vitium aut valetudo, propter quam abducatur homo a generandi facultate. 1. Sed si ex ea, quae alii nupta sit, postuum quis heredem instituerit, ipso iure non valet, quod turpis sit institutio. 2. Si filium exheredavero nepotemque ex eo praeteriero et alium heredem instituerem et supervixerit filius post mortem meam, licet ante aditam hereditatem decesserit, non tamen nepotem rupturum

Аналогно, захтеву за постојањем *testamenti factio activa* код тастатора, код тестаментарних наследника захтевало се да постоји *testamenti factio passiva*, способност да буду именовани за наследнике.

*Hereditas*¹⁰ и његов појам, у извесном смислу, историјски су условљени типом својинских односа у датом тренутку. Међутим, оно се увек разумело као *universitas iuris*¹¹, (Живковска, 2005:162,163) чак и пре развоја појма чисте приватне својине, за време колективне својине, када су наследници *pater familias*-а наслеђивали своје наследство успостављањем *condominium* на оставштини, сваки на свој идеалан део. То је подразумевало примену принципа универзалне сукцесије, потпуног преузимање тастаторових права и обавеза након његове смрти. Према томе, *hereditas* је у основи имовина, састављена од збира тастаторових права и обавеза (имовине и обавеза) које су наследне и у целини прелазе на наследнике након смрти тастатора.

3. Ко може бити наследник према позитивном праву у Р. Северној Македонији?

Као што смо напоменули, трећа карика наследног односа је наследник или наследници (обично их је више). Већ смо рекли да се, у најопштијем контексту, наследник појављује као правопријемник оставине у тренутку смрти тастатора. Схватање старих Римљана да наследник наслеђује покојника као наставак његове личности и његова је субјективност, је логично напуштено у савремено доба. Ово из разлога што савремена права, у том смислу и право Р. Северне Македоније, подразумева пренос имовинских права и обавеза, а не личне карактеристике или друштвени статус тастатора.

Дакле, право да буде именован за наследника припада сваком физичком или правном лицу, које се појављује као наследник наследства, на основу

testamentum Iulianus et Pomponius et Marcellus aiunt. Diversumque est, si in hostium potestate filius sit et decesserit in eodem statu: rumpit enim his casibus nepos testamentum, quod moriente avo filii ius pependerit, non abscisum ut superiore casu fuerit. Sed et si heres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus heres, quoniam haec verba "si intestato moritur" ad id tempus referuntur, quo testamentum destituitur, non quo moritur. 3. Sed si ex ea, quam nefas sit ducere, postumum heredem instituero, non putat rumpi testamentum Pomponius. 4. Sed si per adoptionem sororem factam habeam, potero postumum ex ea heredem instituere, quia adoptione soluta possumeam ducere uxorem.

¹⁰ Посматрано са становишта тастатора, овај збирни предмет назива се наслеђем, али посматран са становишта следбеника, назива се наслеђем

¹¹ Збирни предмет, састоји се од више ствари, али закон га третира као јединствен. Савремено право разликује збирни предмет од скупа предмета.

законом прописаних услова. У том смислу, и универзални и сингуларни наследници се сматрају наследницима. Оно што може да се примети, на први поглед, је значајна разлика у распону особа који могу бити тестватори (само физичке особе) у односу на оне који могу бити наследници, физичке и правне особе. Међутим, треба напоменути да се правна лица могу појавити у улози наследника, само ако су именована за тестаментарне наследнике. Дакле, правна лица могу бити наследници само ако је основа за позивање на наследство воља тестватора.

Услови које наследници морају да испуне наведени су у члану 223 Закона о наслеђивању¹², који одређује да наследник може бити физичко лице које је живо у време делације (став 1); зачеће али нерођено дете ако се роди живо (став 2) и правно лице које може бити само наследник на основу тестаментарног теста (став 3).

Дакле, свака физичка особа која је жива у време смрти тестватора сматраће се способном за наслеђивање и она која је наследила ако је достојна сукцесије (ЗН чл. 123-124). Дакле, способност наслеђивања стиче се у време рођења физичке особе, тренутак за који се сматра да је стекла правну способност, као и тренутак за који се сматра да је стекла пословну способност. Према томе, свака физичка особа која је била жива и у време делације може имати статус наследника, бес обзира да ли је способна за живота и колико дуго је била у животу. Што се тиче правних лица, она могу да се појаве као тестаментарни наследници, ако постоје у време смрти тестватора, односно ако је правно лице уписано у централни регистар правних лица.

Ово одређење је у некој мери противно члану 99 ЗН, који предвиђа способност тестватора својом вољом да утврди да ће се његово наслеђе у целини или делом користити за постизање одређене сврхе (став 1), тј. да одреди оснивање удружења која би, као правно лице, требало да се упише у регистар након давања одобрења (став 2). Ова ситуација значи да ће наследник бити правно лице које не постоји у време делације. Међутим, теорија сматра да се наслеђивање, *de iure*, дешава у тренутку смрти, мада се то, *de facto*, догађа и онда када се то правно лице или удружење упише у централни регистар.

Аналогна је позиција теоретичара чак и у случајевима када је правно лице именовано у тестаменту а његово оснивање није завршено, али само када препрека оснивању није суштинска. Треба напоменути да у ЗН РСМ не постоје одредбе о квалификацији наследника као неспособних.¹³ Ово

¹² Закон је донет 1996 године. У даљем тексту: ЗН РСМ.

¹³ Осим чл. 5 Закона о странцима који предвиђа реципроцитет. Ова одредба личи на немогућност наслеђивања одређене категорије лица.

је, пре свега, последица прокламоване једнакости наслеђивања, али и због чињенице да је таква пракса напуштена у савременим системима наслеђивања.

Подсећања ради, римско право је везивало способност наслеђивања за припадност одређеној друштвеној групи или одређеним личним особинама појединаца. Немогућност наслеђивања историјски је постојала у раним грађанским законима, као и у нашим старијим законима о наслеђивању, а била је резултат става да је право на наслеђивање везано за признавање грађанских права и да она могу бити ограничена због различитих својстава или припадности неког ентитета.¹⁴

Поред могућности остваривања наследног права наследника, код наследника не би требало да постоји недостојност наслеђивања. Чланови 133 и 124 Закона у потпуности регулишу питање утврђивања недостојности. На основу анализе чл.123, може да се закључи да разлог за недостојност наследника може бити одређено понашање наследника према тестатору које се сматра непримереним. Дакле, у таквој ситуацији може да се узме у обзир само субјективни однос између одређеног тестатора и наследника, било да је то интестатско или тестаментарно наслеђивање. Квалификација недостојности односи се само на конкретни случај и на одређеног тестатора, а то не значи да ће, наследник који је једном био проглашен недостојним за наслеђивање, бити недостајан за неког другог тестатора.

Што се тиче узрока који узрокују недостојност, у члану 123 дати су *numerus clausus*, па је немогуће екстензивно тумачити такве норме. Они се односе на намерно лишавање или лишавање живота тестатора; претња или обмањивање тестатора да направи или опозове тестамент или одредбу тестаментa или да је спречи у томе; уништавање или прикривање тестаментa како би се спречило његово остваривање или фалсификовање тестаментa, као и кршење обавезе подржавања или пропуштања да то чини према тестатору.

Недостојност за наслеђивање такође потиче из римског права, где је била дефинисана на исти начин, као санкција за наследника који се морално неприхватљиво понашао према тестатору. Даљи развој овог концепта и присуство таквих одредби у ЗН означава јасно раздвајање од неспособности за наслеђивање¹⁵ (Спировић-Трпеновска, 2009:60,61).

¹⁴ из разлога тзв. грађанске смрти.

¹⁵ Овај феномен, такође је присутан у нашем претходном законодавству, вероватно као резултат предвиђања неких других узрока које изазивају недостојност наследника, осим његовог непримереног односа према тестатору. При том се мисли на понашање

Члан 124. став 1. такође одређује ефекат сваке утврђене недостојности, ограничавајући се искључиво на одређеног наследника као личну карактеристику, која се не преноси на потомство. Стога, у случају интестатског наслеђивањем, потомство недостојног наследника наслеђује као да недостојан уопште није стекао статус наследника. У овом случају узима се у обзир принцип заступања, што није случај у случају недостојног наследника¹⁶.

Будући да ЗН РСМ познаје само релативне узроке недостојности, који су, како смо видели, засновани искључиво на односу тестватор-наследник, законодавац предвиђа способност тестватора да помилује. Опраштањем, датим изричито или прећутно у тестаменту, недостојност престаје за наследника¹⁷.

Осим физичких и правних особа, уз све предвиђене услове под којима се стиче могућност да се остваре субјективна права наслеђивања, посебно је занимљива категорија наследника, зачетка или нерођеног детета, *postumi*. Правну фикцију створену у римском праву, *nasciturus iam pro nato habetur quotiens de comodis eius agitur* се и данас примењују савремени наследно-правни системи, што само потврђује универзалност римског правног наследства.

У том смислу, ЗН у чл.122 прописује да ће се „дете које се зачело у тренутку отварања наследства сматрати рођеним ако се родило живо“, чиме се недвосмислено захтева испуњење глвног услова, а то је да се зачетак роди. Ова формулација није спорна. Присутна је у савременом законодавству ради заштите права нерођене деце, јер је њихово рођење у неку руку извесно.

Кумулативно предвиђање услова да је дете зачето у тренутку смрти тестватора и да се роди живо заправо је начин да се избегну могуће злоупотребе у таквим случајевима. Из тог разлога се врши провера да ли је дете зачето у тренутку смрти тестватора, јасним утврђивањем трајања

наследника у ширем друштвеном окружењу, које се сматра непримереним (нпр. илегално напуштање земље). Отуда разлика између такозваних наследника који су апсолутно недостојни наследства (члан 130 Закона о наслеђивању из 1973.године, Службени лист ФНРЈ бр.35/73 од 25.9.1973.) и релативних узрока недостојности (чл. 123 Закона о наслеђивању из 1996. године).

¹⁶ Примењују се одредбе чланова 134 и 135 из ЗН РСМ.

¹⁷ На овај начин апсолутна недостојност не може да се превазиђе, јер се ради о повредама и непримереном понашању наследника према друштвеној заједници, а не према тестватору лично.

трудноће на основу прописаног медицинског поступка¹⁸. Са друге стране, тренутак рођења представља тренутак стицања правне способности.

У случају *postumus*-а, сматра се да оно наслеђује у тренутку смрти теспатора ако се роди живо¹⁹.

Нови наследни системи признају право наслеђивања постхумно зачетој деци поред оних који су били зачети за време живота оставиоца. Наиме, развој медицине на овом пољу омогућава зачеће детета смрзнутим репродуктивним материјалом, који у суштини драстично помера до сад познате границе људске репродукције. Стога се поставља питање оправданости предвиђања и постхумно зачете деце као могућих наследника. Мада ово питање поставља многе моралне, етичке и правне дилеме, савремене тенденције подржавају тезу да права посмртно зачете деце треба штитити. То, наравно, мора да се учини са великом хируршком прецизношћу и постављањем временског оквира у коме може да се изврши посмртна репродукција, како би се обезбедила конзистентна правила која ће заштитити ову осетљиву категорију наследника. У том смислу ће ново, ревидирано законодавство о наслеђивању вероватно омогућити и постхумно зачетој деци да могу да буду наследници (Комисија за семејно и наследно право, 2014:49-59

4. Аргументи за и против проширења римског начела *nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur*

Оно што је горе поменуто неколико пута, покреће значајно питање: људски живот и његова права као предмет права.

Људско порекло, рођење и живот са правног становишта су тема интереса многих научника. Присуство у архаичним и савременим правима говори о промишљањима на ову тему са аспекта филозофских, религијских, друштвених, али пре свега етичких и моралних принципа. Из тог разлога

¹⁸Савременом праву доступна је ДНК анализа која одређује биолошког родитеља са готово стопостотном сигурношћу. Пошто римска правна мисао није могла да очекује такву помоћ медицине, она се служила претпоставкама на основу тадашњег нивоа сазнања о временском периоду трајања трудноће.

¹⁹Због овог ефекта наследних права, у случају смрти, део наследства који им припада ставља се под старатељство оставинског суда, мајке детета или старатеља (у римском праву *cura ventris*). (Закон о ванпарничном поступку чл.124, ст. 2). Међутим, ни Закон о ванпарничном поступку не одговара на питање да ли треба прекинути оставински поступак ако постоји *nasciturus*. У будућности би законодавац требало да одговори на ово питање, као и то да ли, као и у римском праву, опорука треба да буде проглашена неважећом ако у било којем случају постоји *postumus*.

могу се чути честе расправе о решењима која се тичу заштите људских права ембриона у фази када се оно још не може сматрати субјектом права, посебно релевантним у савременом контексту, узимајући у обзир чињеницу о изванредном развоју медицине, који је драстично подигао границе могућег у области репродукције човека.

Иако је много тога било непознато старом свету па самим тим и старим Римљанима, њихова теоријска подешавања заштите права ембриона и мајке и даље служе као универзална правила (Новкиришка Стојанова, 2017:19-25) но што још треба споменути је чињеница да је у литератури из области теорије права и грађанског права, тај израз представљен као аутентична норма коју су створили римски правници, иако се извори не могу наћи у горе наведеном облику. Наиме, она је произашла од честе употребе сублимираних сазнања о идејама римских правника²⁰.

На основу овог принципа, можемо да говоримо и о два правца која разрађују правни статус детета зачетог али нерођеног. Први, који предвиђа једнакост између *conceptus*-а и *natus*-а и други, који признаје правну фикцију да се зачето дете треба сматрати рођеним, мада још то није²¹.

О споровима романистима око горе поменутих ставова може се рећи много више. Неспорно је, као што смо већ рекли, да је наведени принцип, без обзира на његово истинско порекло или различита тумачења, широко прихваћено у савременом законодавству. Али оно што је још значајније јесте да почиње доба екстензивније интерпретације. Наиме, све је већа расправа о заштити права постхумно зачете деце.²² То значи да би римска максима сада била применљива и на једну другу категорију „будућих” субјеката права.

Закон о биомедицинској потпомогнутој оплодњи у Републици Северној Македонији усвојен је у марту 2008. (Службени гласник Републике Македоније бр. 37/08), чиме је РСМ једна од ретких која регулише ову врсту репродукције људи. Стога је логично поставити питање правног оквира у који би се постхумно зачета деца сместила у смислу заштите њихових наслеђених права.

Ово ствара дубоке етичке, моралне, социјалне, правне, па чак и верске дилеме. Који су аргументи за и против ове друштвене појаве?

²⁰*Ibid.*

²¹*Ibid.*

²² То значи да би законодавство које регулише биомедицинску оплодњу несумњиво требало да има у виду децу која би била зачета након смрти њихових биолошких родитеља.

Полазећи од чињенице да допуштање постхумне репродукције задовољава три основна начела етичке анализе људске репродукције (слобода појединца²³, утилитарни принцип²⁴ и принцип правичности (MaskLin, 1990)²⁵), чини се сасвим исправним да законодавац то дозволи и регулише.

Са друге стране, друго једнако важно питање је разматрање најбољег интереса постхумно зачетог детета, мада савремене теорије посвећују много више пажње апсолутној слободи људске репродукције. Овакав став је неприхватљив, јер најбољи интереси деце морају бити најбитнији приоритет приликом доношења одлука о заштити њихових права.

Из тог разлога са правом се поставља питање: шта је са психолошким, социјалним, моралним, економским, па чак и емоционалним последицама за децу које би били „продукт“ посмртне репродукције? Ако је највиши интерес детета да живи у здравој породици обасуто љубављом и пажњом оба родитеља, који се брину о његовом образовању и васпитању, зашто онда дозвољавамо рађање деце за коју унапред знамо да ће живети у породици самохраног родитеља која одступа од „породичног идеала“? То несумњиво крши чак и основне одредбе Конвенције УН о правима детета, која на прво место ставља најбољи интерес детета (Мицковић, 1998). Таква теорија има жестоке присталице, који примећују да је потреба да људи постигну бесмртност и вечност својим генетским кодом супротстављена допуштању и регулисању посмртне репродукције.

Не упуштајући се даље у филозофски расплет о посмртној репродукцији, могли бисмо да закључимо да је, ипак, најбољи интерес детета да се оно роди, да постоји. Било би сувише конзервативно занемарити развој медицине и могућности да људско потомство остане неискоришћено.

Са друге стране, ситуација у македонском позитивном праву захтева неодложно и хитно регулисање права ове категорије особа. Наиме, важећи Закон о наслеђивању РСМ-а не предвиђа и не дозвољава наслеђена права посмртно зачете деце²⁶, што их ставља у крајње неповољан, непоштен и дискриминирајући положај у односу на све остале категорије наследника.

²³ Право појединаца на слободу у одлучивању и поступању, ако се не крше права других.

²⁴ Колико су исправне оне акције и политике које воде према просперитету и колико су добре за већину људи.

²⁵ Једнаки приступ добрима и услугама који задовољавају људске потребе.

²⁶ Члан 222 ЗН РСМ предвиђа да наследник може бити само неко лице које је живо у време смрти тестватора или зачето током његовог живота.

У том смислу законодавац треба да нађе идеалну равнотежу између понуђених решења. Оно што се може назвати разумним решењем јесте да се предвиди временски оквир унутар којег би се могла постићи постхумна репродукција, који би одржавао минимални морални и етички стандард и пружао само блиско потомство²⁷.

5. Закључак

Хирушка прецизност римске јуриспруденције, савременим правима нуди безбројна правна начела. Као и у осталим случајевима, закључујемо да су правила римског права и даље применљива. И не само то. Она даље отварају могућност за нова тумачења и широку примену. Принцип *nasciturus iam pro nato habetur quotiens de comodis eius agitur* један је од оних који, посебно у савременим социо-економским условима, изазивају бурне расправе и готово је немогуће да теорија и пракса понуде јединствено решење. Међутим, полазећи од посебности правног, социјалног, али изнад свега породичног концепта, савремена права покушавају да пронађу најбоље решење у погледу заштите права зачете али нерођене деце, као и могућности давања животне шансе кроз апсолутну слободу појединца за репродукцију.

На крају, без обзира на концепт савремених наследних система, можемо да закључимо да постављање човека, појединца на социјални пиједестал, још увек произлази из римског права. Са изузетном смислом за појединачне случајеве, старо римско право нудило је заштиту не само људским и имовинским правима, већ и заштиту и развој друштва, обраћајући посебну пажњу на наставак људског рода и стварање здравог потомства. Из тог разлога римско породично и наследно право, својим савременим панданима могу да пруже драгоцене лекције за учење.

Библиографија

Андреев, Н, Михаил.(1958) *Римско частно право*. Софија:Државно издателство „Наука и изкуство”

Baron, I.(1925) *Institucije Rimskoga prava*. Zagreb: K.N. Bibliografski Zavod, D.D

²⁷ Највише 3 године након очеве смрти. Осим тога забрањење је и сурогат родитељство, што са друге стране онемогућава реализацију постхумног родитељства на неки дужи рок.

Berger, Adolf.(1953) *Encyclopaedic Dictionary of Roman Law - New Series*, Vol. 43, Part 2. Philadelphia: The American Philosophical Society, (Reprinted 1980 and 1991)

Boras, M. и Margetic, L.(1980) *Rimsko pravo*. Zagreb: PFZ biblioteka udzbenici i skripta

Borkowski, A. (1997) (3rd ed.), *Textbook on Roman Law*

Борковски, Ендру и ду Плесис, Пол.(2009) *Учебник по римско право*. прев. Елена Витанова 3 изд, Скопје:Просветно дело АД .

Buckland, W. W.(1963): (3rd ed.) *Textbook of Roman Law*

Бучковски, Владо (1998). „Римското и современото заложно право. Дис, Правен факултет, Скопје

Bujuklić, Žika. *Forum Romanum – Rimska drzava, pravo, religija i mitologija (2005)*. Београд: Правни факултет у Београду - Библиотека „Приручници“, Центар за публикације – „Досије”

Burdick, W.L (2004): *The principles of roman law and their relation to modern law*. Clark, New Jersey:The Lawbook, Exchange LTD

Crook John.(1974) *Succession in the Late Roman Republic*. Reviewed work: The Law of Succession in the Later Roman Republic by Alan Watson. The Classical Review, New Series, Vol. 24, No. 2 ,Cambridge University Press on behalf of The Classical Association

Danilović, Jelena, Stanojević Obrad.(1993) *Tekstovi i izvori rimskog parva*. Beograd

Eisner, Bertold и Marijan, Horvat.(1948) *Rimsko pravo*. Zagreb:Nakladni zavod Hrvatske

Gordley, James.(2008) *Foundations of Private Law – property, tort, contract, unjust enrichment*. New York: Oxford University Press

Horvat,Marijan (1980). *Rimsko parvo* (deseto izdanje). Zagreb: Školska knjiga

Хвостов, ВМ (1996) *Систем римского права*.Москва:Спарк

Jovanović, M. (2007)*KomentarStarog rimskog Ius civile (Knjigadruga: Lex XII tabularum – I-VI)*.Ниш:Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nisu

Маленица, Антун.(1996) *Римско право*(друго измењено и допуњено издање); НовиСад :Правни факултет у Новом Саду

MacKlin, R (1990)*Ethics and human Reproduction: International Perspectives, Social Problems*, Vol.37. No.1

Машкин, Николај Александрович.(1995) *Историја на Стариот Рим*. Скопје: Зумпрес (Библиотека Универзум)

Мицковиќ Дејан, (1998) „ Конвенцијата на ОН за правата на детето и дилемите околу нејзината имплементација”, Образовни рефлексии, Бр.1

Moyle, J.B.(2002) *The Institutes of Justinian*. New Jersey: The Lawbook Exchange, Union

Nicholas, Barry (1975). *An Introduction to Roman Law* - Clarendon Law Series; Oxford University Press; Oxford - 1962 (Hardback), (Paperback).

Николас, Бери.(2009) *Вовед во римско право*. Со предговор, ревидирана биографија и речник со латински поими од Ернест Мецгер. прев. Наташа Алексовска, Рената Георгиевска, Билјана Митовска, Скопје: Просветно дело

Новкиришка Стоянова, Малина (2017) "Nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur". римскоправното правило и съвременното му приложение", *Ius Romanum* issue ii/2017

<https://iusromanum.eu/documents/985691/3819843/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%B0.pdf/6f2de8a1-cf6e-4f5c-a68e-7a9da21c9cbd>

Обрад Станојевић. Емилија Станковић.(2010) *Савремени правни системи*, Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

Поленак-Аќимовска, Мирјана, Бучковски Владо.(2008) *Избор на атекстови од римското право* (IV издание). Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први”, УКИМ

Поленак-Аќимовска М., Бучковски В, Наумовски Г. (2007) *Универзалност на римското право (едукација, правни системи, европско право)*. Скопје „Жива антика”, Институт за класични студии, Филозофски факултет

Пухан, И. .Поленак-Аќимовска, М. (1991) *Римско право*. Скопје: Универзитет „Кирил и Методиј”

Работен материјал на Комисијата за семејно и наследно право, (2014) Граѓански законик на РМ, книга четврта, „Наследноправни односи”

Salkowski Carl e. E. Whitfield.(2008) *Institutes and History of Roman Private Law With Catena of Texts* (Hardcover); Lawbook Exchange Ltd

Srđan Šarkiĉ. Dragoljub Popović. (1996) *Veliki pravni sistemi i kodifikacije*, Beograd: Izdavaĉka kuća „Draganiĉ”.

Спировиќ-Трпеновска, Љиљана.(2009) *Наследно право*, Скопје: 2ри Август С

- Stein, P. (1996) *Roman Law in European History*. Cambridge: University Press
- Watson, Alan.(1991) *Roman Law and Comparative Law*.Athens and London: The University of Georgia Press, , (Paperback).
- Вотсон, Алан(2000) *Правни Транспланти (Приступ упоредном праву)*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду – Институт за упоредно право
- Живковска, Родна(2005) *Стварно право*. Книга I. Скопје
- Закон за наследувањето. Сл. Весник на Р.М. бр.47/96 , 12.09.1996.
- Зборник во чест на ИвоПухан, (1996)Скопје:Правен факултет*
- Зборник на трудови од Меѓународниот симпозиум: „Современото право, правната наука и јустинијановата кодификација”(2004)–Том I и II.Скопје: Правен факултет „ЈустинијанПрви” при УКИМ*
- Зборник на трудови: Јавно и приватно право – 50 години од Универзалната декларација за човекови права. (1998)Скопје: Правен факултет; УКИМ*
- Зборник во чест на Никола Сотировски и Владимир Кратов,(2001) Скопје: Правен факултет*
- Zimmerman, R. (1999)*Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today*.Oxford: University Press.

Esin Kranli Bajram, PhD,

*Assistant professor, Roman law department,
Faculty of law "Iustinianus Primus",
University "St. Cyril and Methodius",
Skopje, Republic of North Macedonia*

***THE ETHICAL ASPECTS OF THE ROMAN PRINCIPLES'NASCITURUS
PRO IAM NATO HABETUR QUOTIENS DE COMMODIS EIUS
AGITUR(ENLARGEMENT IN THE MACEDONIAN CONTEMPORARY LAW)***

Summary

The choice of the topic for this paper is significant for many reasons. First, we can gain new, sublimated insights from some interesting solutions in the field of Roman inheritance law; secondly, it is possible to collect information on this issue in the positive law as well as in the law of the Republic of North Macedonia; third, some conclusions are drawn about the impact of Roman law on positive inheritance systems, and at the same time other socioeconomic conditions that influenced the ways of managing inheritance during historical development are noted, and fourth, based on the results obtained, this kind of analysis can predict the future development of this institute in a particular sphere, by determining the determinants that influence on the direction of the inheritance laws development in future.

Keywords: *nasciturus, postumus, inheritance, Roman law, contemporary law, Macedonian law.*